

Віталій БАЦУЦА¹

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБИГУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Мета дослідження полягає у встановленні проблемних та/або дискусійних аспектів Закону України «Про віртуальні активи», які в майбутньому покликані сформувавши засади обігу віртуальних активів, а також надання пропозицій щодо їх вирішення / удосконалення національного правового регулювання цифрових активів загалом. **Методи дослідження.** Дослідження підготовлене із використанням загальнонаукових та спеціально-юридичних методів. **Результати.** Встановлено засади та методи законодавчого регулювання обігу цифрових активів на сучасному етапі із виокремленням напрямів, за якими, переважно, здійснюється таке регулювання (протидія відмиванню коштів, фінансування тероризму; оподаткування операцій із віртуальними активами; визначення правового режиму віртуальних активів як об'єкта цивільних прав; надання фінансових послуг та ін.). Визначено місце та значення нового Закону України «Про віртуальні активи», надано характеристику його положень і підходів. Окреме місце в науковій статті займає аналіз здійснюваної Законом та сприйнятої у зарубіжних країнах категоризації цифрових активів, надано пропозиції до вдосконалення національного законодавства в цьому та пов'язаних аспектах. Здійснено критику окремих положень нового Закону з позицій недосконалості його фундаментальних категорій та використовуваної в його тексті юридичної техніки. **Висновки.** Резюмується, що, попри зага-

¹ аспірант, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, v.batsutsa@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-1669-1698>.

льне схвалення факту прийняття Закону України «Про віртуальні активи», він потребує значного доопрацювання, зокрема, стосовно зміни сприйнятої у Законі парадигми до диференціації забезпечених та незабезпечених віртуальних активів або шляхом зміни нормативних формулювань в частині «тосвідчення майнових прав, зокрема прав вимоги на інші об'єкти цивільних прав» забезпеченими віртуальними активами на посилання щодо стабілізації вартості таких активів через відсилання до інших активів або цінностей (фіатних валют, золота тощо) або шляхом повної зміни прийнятої у Законі «таксономії» віртуальних активів за прикладом МіСА чи з урахуванням досвіду держав-членів ЄС у цьому світлі; необхідності якісного розширення і розмежування вимог до здійснення операцій з цифровими активами, залежно від їхнього виду і, таким чином, фінансової природи; вдосконалення засад діяльності та розмежування емітентів цифрових активів та постачальників послуг, пов'язаних з їхнім обігом, встановлення їхнього відмінного правового статусу та вимог до надання органами контролю дозволів для ведення відповідних видів підприємницької діяльності.

Ключові слова: блокчейн, цифрові активи, постачальники послуг цифрових активів, токени електронних грошей, обіг цифрових активів, віртуальна валюта.

Із прийняттям Закону України «Про віртуальні активи» (далі — Закон № 2074–ІХ або Закон) [1] та набуттям ним чинності з дня набрання чинності Законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами обіг цифрових активів нарешті отримує правове регулювання, яке відповідає наявним реаліям суспільних відносин у цій сфері. Безумовно, певні зрушення в частині детінізації та введення в комерційний оборот цифрових активів (що прямо визначається серед цілей його прийняття Міністерством цифрової трансформації України [2]) уже відбулись. Прийняття Закону № 2074–ІХ, за висловом Д. Кобильніка та М. Никонової, «стало важливим кроком до розробки правової моделі регулювання обігу віртуальних валют в Україні» [3, с. 117], а отже — і на шляху до захисту прав власників (на що справедливо звертають увагу інші дослідники [4, с. 65; 5, с. 186]). Водночас проблематику потенційної ефективності нового Закону доцільно розглянути детальніше, звернувшись до аналізу його положень із урахуванням вивченого досвіду ЄС та держав-членів Союзу.

Важливість такого дослідження зумовлена і зростанням обсягів обігу цифрових активів, що, на думку Н. В. Рогової, з якою ми погоджуємось, вимагає регламентації діяльності нових спеціальних суб'єктів інфраструктури цифрової економіки, а також суб'єктів господарювання. Вчена також відзначає, що поряд із цим доцільне розроблення нових методів ідентифікації походження цифрових активів, концепції проведення і моніторингу операцій із ними, використовуючи можливості сучасних цифрових технологій; водночас облік, оподаткування і регулювання цифрових фінансових

активів повинні бути випереджальними, ефективними та відповідати діловій практиці [6, с. 160].

Загалом варто враховувати, що законодавче регулювання обігу віртуальних активів є полігалузевим та складним.

Огляд міжнародного та зарубіжного нормативного досвіду в цій сфері дозволяє виокремити такі напрями регламентації:

- 1) протидія відмиванню коштів, фінансування тероризму;
- 2) оподаткування операцій із віртуальними активами;
- 3) визначення правового режиму віртуальних активів як об'єкта цивільних прав;
- 4) надання фінансових послуг;
- 5) залучення інвестицій та емісія цінних паперів, у тому числі маркетинг;
- 6) захист прав споживачів;
- 7) вимоги щодо ліцензування діяльності;
- 8) застосування режиму «тестових майданчиків»;
- 9) декларування;
- 10) захист персональних даних [7].

З погляду прийняття нормативно-правових актів та юридичної техніки, виділяються три найбільш поширених підходи до правового регулювання обігу віртуальних активів:

- 1) аналогія закону (поширення дії чинних правових актів на відносини щодо обігу віртуальних активів, зокрема режимів оподаткування, обороту цифрових активів як фінансових активів тощо);
- 2) внесення зміни до чинних правових актів (часткова адаптація до відносин у сфері обігу віртуальних активів);
- 3) прийняття спеціального нормативно-правового акта, що регулює лише питання, пов'язані з обігом віртуальних активів [8].

Зрозуміло, що всі з означених вище змістовних аспектів неможливо та недоцільно охоплювати в межах єдиного, навіть профільного, законодавчого акта. Проте засади правового режиму віртуальних активів, умов їх обігу в рамках єдиного фінансового ринку, питання отримання дозволів та покладення пов'язаних із цим обов'язків на емітентів віртуальних активів і постачальників відповідних послуг, захисту прав споживачів і захисту конфіденційної інформації та персональних даних є взаємопов'язаними та повинні адресуватись у системній єдності.

На сьогодні таким нормативним актом в українському законодавстві є саме Закон № 2074-ІХ, що йде шляхом встановлення режиму легалізації (регулювання) віртуальних активів (на противагу режимам декриміналізації (який діяв у нашій державі до прийняття цього Закону) та криміналізації її обігу), виводячи Україну в один ряд із законодавством таких держав, як: Австралія, Аргентина, Великобританія, Німеччина, Данія, Канада, США, Саудівська Аравія, Сінгапур, Франція, Швейцарія, Швеція, Південна Корея, Японія та ін. [9, с. 1003]

Проблематика правового регулювання обігу віртуальних активів в Україні була предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких — Д. А. Арзянцева, А. Бландін, О. Вард, А. Ю. Ішук,

М. М. Коврига, Д. Є. Козенков, О. М. Кравченко, А. А. Кудь, О. І. Кулик, Є. О. Мічурін, Р. А. Майданик, В. І. Нагнибіда, Є. О. Харитонов, О. А. Юрченко та інші.

Мета статті полягає у виявленні проблемних та/або дискусійних аспектів Закону України «Про віртуальні активи», які дозволять сформувати та напрацювати пропозиції з удосконалення відносин з обігу віртуальних активів у нашій державі.

Насамперед, варто відзначити, що Закон № 2074–ІХ фактично не здійснює деталізовану диференціацію правового режиму цифрових активів, залежно від їхньої технологічної чи фінансово-економічної природи.

Так, Закон оперує категоріями забезпечених та незабезпечених віртуальних активів, а також визначає окремий тип та підвиди фінансових віртуальних активів, до яких належать:

- 1) емітований резидентом України забезпечений віртуальний актив, що забезпечений валютними цінностями (далі — ЗВА(ВЦ));
- 2) емітований резидентом України забезпечений віртуальний актив, що забезпечений цінним папером або деривативним фінансовим інструментом (далі — ЗВА(ФІ)).

Таким чином, за логікою Закону № 2074–ІХ, фінансові віртуальні активи належать до загальної категорії забезпечених віртуальних активів.

Водночас комплексний аналіз положень нового Закону вказує на відсутність суттєвих відмінностей у правовому режимі забезпечених та незабезпечених віртуальних активів. Цьому питанню, насамперед, присвячений розділ II Закону № 2074–ІХ, який, окрім встановлення дефінітивних відмінностей між цими видами цифрових активів у ст. 4 Закону, також встановлює:

- 1) момент створення віртуальних активів та загальні правила введення віртуальних активів у цивільний оборот та виведення віртуальних активів із цивільного обороту. Так, згідно зі ст. 5 Закону № 2074–ІХ момент створення віртуального активу встановлюється моментом, з якого перший власник фактично отримує повноваження власника за аналогією зі звичайною («фізичною») річчю, а саме: наділяється можливістю володіти, користуватися та розпоряджатися таким активом у межах системи забезпечення його обороту, за умови, що можливість достовірного визначення іншого моменту створення віртуального активу відсутня, беручи до уваги технічні особливості системи обороту.

Відмінності між видами віртуальних активів у цьому нормативному приписі пов'язуються лише з прив'язкою до різних регуляторних органів, які повинні розробити порядки, згідно з якими здійснюється оборот ЗВА(ВЦ) — Національний банк України (НБУ), та всіх інших віртуальних активів, що розробляються, відповідно, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Ці засади відображаються і в інших положеннях нового Закону, зокрема у ч. 1 ст. 16, яка визначає органи, відповідальні за державне регулювання ринку віртуальних активів, залежно від встановлених вище видів;

- 2) засадничі положення щодо набуття права власності на віртуальний актив та здійснення правочинів із ними, де жодних відмінностей у

правовому режимі, залежно від типу цифрового активу, не відображено (ст. 6 Закону № 2074–ІХ);

З) положення щодо юридичних наслідків розпорядження забезпеченими віртуальними активами та обмеження щодо вчинення правочинів з відчуження віртуальних активів (ст. 7–8 нового Закону). У цих нормах ситуація щодо розмежування правових режимів аналогічно попередньому пунктові.

Решта положень Закону № 2074–ІХ відповідають означеним розмежуванням регуляторних та наглядових функцій, які, залежно від виду віртуальних активів, покладаються на НБУ (ЗВА(ВЦ), ст. 17) або на НКЦПФР (ЗВА(ФІ), ч.ч. 2–4 ст. 16). Проте новий Закон не містить положень щодо відмінного правового режиму між забезпеченими та незабезпеченими віртуальними активами в контекстах закріплення різних (або додаткових) прав та обов'язків учасників ринку віртуальних активів, включно з постачальниками послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів та власниками прав (кінцевими споживачами), відмінних організаційних (управлінських) та фінансових вимог до таких суб'єктів, включно з необхідністю створення резервного щодо залучених коштів фонду, відмінних вимог до публічної пропозиції віртуальних активів та інформації, яку вона має включати. До останньої, відповідно до ч. 2 ст. 15 Закону № 2074–ІХ, належить, зокрема, найменування та адреса вебсайту такої особи, загальна характеристика пропонованих до продажу віртуальних активів, із описом прав, які їх посвідчують (за наявності), умов придбання та відчуження віртуальних активів та ін.

Хоча ч. 2 ст. 18 Закону і передбачає, що діяльність постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, допускається лише за умови отримання дозволу на надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів відповідного виду, визначеного цим Законом (виділення наше), подальші приписи (ч. 4 та ч. 6 ст. 19), які встановлюють вимоги до заявника (особи, яка планує провадити діяльність постачальника послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів), стосуються, без конкретизації, постачальників послуг стосовно будь-якого з видів віртуальних активів. На нашу думку, в цій частині новий Закон слід значно розширити — як шляхом внесення вже згаданих вище доповнень, так і через ретельне вивчення європейського досвіду, про що йтиметься далі.

Недостатньо визначеним, на нашу думку, є й підхід українського законодавця, сформульований у Законі № 2074–ІХ, до врегулювання діяльності емітентів віртуальних активів — категорії учасників відповідного ринку, відмінної від постачальників послуг у цій сфері та кінцевих споживачів (власників прав). Звернення до нечисленних положень, які безпосередньо стосуються емітента, дозволяє встановити, що Закон розглядає його як «особу, яка здійснює публічну пропозицію віртуальних активів» (ч. 1 ст. 15). Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону № 2074–ІХ, публічна пропозиція (про придбання) віртуальних активів є такою, що звернена до невизначеного кола осіб, і передбачає придбання відповідно до ціни та умов, визначених у такій пропозиції (з урахуванням встановлених Законом вимог).

При цьому логіко-юридичне тлумачення п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону, згідно з яким учасниками ринку віртуальних активів є постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, а також будь-які особи, які здійснюють операції з віртуальними активами у своїх інтересах; та п. 8 цієї ж частини ст. 1, відповідно до якої постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, є виключно суб'єктами господарювання (юридичними особами), які здійснюють в інтересах третіх осіб визначений один або кілька видів діяльності (зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів; обмін або переказ віртуальних активів; надання посередницьких послуг, що стосуються віртуальних активів), дозволяє не лише висувати про неналежність емітентів до категорії постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, але й взагалі поставити під сумнів пряме віднесення законодавцем емітентів віртуальних активів до учасників ринку взагалі.

Тим часом у п. 51 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» міститься дещо відмінний перелік операцій, що можуть здійснювати постачальники послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, зокрема замість вказівки на надання посередницьких послуг, наводиться участь і надання фінансових послуг, пов'язаних із пропозицією емітента та/або продажем віртуальних активів [10] (далі — Закон № 361–ІХ). Тобто послуги та функції емітента віртуальних активів, згідно з цим Законом, прямо віднесені до таких, що здійснюються постачальниками послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, що потребує узгодження із текстом п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону № 2074–ІХ. Проте п. 8 Прикінцевих та перехідних положень останнього передбачає, навпаки, внесення змін до тексту наведеної норми Закону № 361–ІХ, що, знову ж таки, залишить, після набрання чинності Законом № 2074–ІХ, емітентів віртуальних активів поза межами правового регулювання в частині вимог до здійснення ними операцій.

Додатково лише в кількох інших положеннях Закону № 2074–ІХ згадується публічна пропозиція віртуальних активів та пов'язана з цим діяльність. Так, ч. 1 ст. 13 Закону до посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами, відносить вчинення правочинів щодо віртуальних активів (включно з їх публічною пропозицією) в інтересах третіх осіб, а п. 24 ч. 3 ст. 16 Закону, серед іншого, визначає, що НКЦПФР встановлює вимоги до порядку здійснення публічної пропозиції віртуальних активів. На сьогодні ці положення не відображені в тексті Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку [11].

Але самостійного правового статусу емітенти віртуальних активів — суб'єкти, що здійснюють їхню публічну пропозицію, не отримують, і складається ситуація з прогалиною у правовому регулюванні Закону, де публічна пропозиція, принаймні у загальних рисах, є нормативно визначеною юридичною дією, але особа, яка її здійснює не наділена жодними особливими обов'язками (як стосовно власників прав на віртуальні активи, що вона пропонує, так і щодо органів контролю) чи правами. Вважаємо, що

залишати це питання для вирішення в підзаконному нормативному акті, як, вочевидь, це закріплює п. 24 ч. 3 ст. 16 Закону № 2074–ІХ, недоцільно та шкідливо для гарантування не лише реалізації принципу правової визначеності, але й загалом взаємоузгодженої роботи ринку віртуальних активів.

Не передбачає Закон № 2074–ІХ і отримання дозволу емітентами віртуальних активів на їх випуск (публічну пропозицію), що у випадку деяких цифрових активів є допустим, проте щодо токенів, пов'язаних з іншими активами чи токенів електронних грошей, може бути проблематичним. Звернення до ч. 1 ст. 19 Закону дозволяє однозначно встановити лише те, що дозвіл надається на надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, вказаних нами вище. На необхідності закріплення норм, що передбачатимуть врегулювання питань публічної пропозиції віртуальних активів, із завданням гарантування охорони та захисту прав інвесторів, попередження випадків шахрайства в процесі залучення інвестицій, наголошував і НКЦПФР щодо тексту Законопроекту № 3637 [12].

Також потребує переосмислення використовувана у Законі № 2074–ІХ концепція забезпеченості віртуальних активів. У практичній ж площині правового регулювання та наступної правозастосовної практики вважаємо, що законодавець міг некоректно сприйняти вжиту в Регламенті Європейського парламенту та Ради про ринки крипто-активів та внесення змін до Директиви (ЄС) 2019/1937 (далі — MiCA, згідно з широко використовуваною назвою англійською — «Markets in Crypto-assets») класифікацію крипто-активів, залежно від їх відсилання до фіатних валют, інших активів або цінностей.

Проте у європейському Регламенті токени, що пов'язані з активами, та токени електронних грошей прив'язуються до інших активів для стабілізації їхньої вартості, а не з метою посвідчення або забезпечення крипто-активів чи інших цифрових активів майновими правами, до чого вдається Закон України «Про віртуальні активи». Так само не є забезпеченням віртуального активу в розумінні формулювань українського закону різні способи його захисту (так звані *secured virtual assets*), що, як резюмує А. Грачов, можуть реалізовуватись як у «безпосередньому контролі над ним забезпеченими кредиторами, так і у встановленні договором особливих процедур реалізації права власності на віртуальні активи кредиторами та кредиторами спільно (можливість опублікувати обтяження активу, його реєстрація, зобов'язання попередити про намір розпорядження активами, забезпечення взаємного доступу сторін забезпеченого контракту до цифрового активу тощо)» [13].

Натомість Закон № 2074–ІХ поруч з уже цитованими вище приписами ч. 3 та ч. 4 ст. 4, у ч. 5 цієї ж статті встановлює, що об'єктом забезпечення віртуального активу є інший об'єкт цивільних прав, права вимоги на який посвідчує такий віртуальний актив. За змістом цієї норми таким об'єктом може бути правочин, за умовами якого віртуальний актив створюється, а майнові права (включно з правом вимоги) на об'єкт забезпечення надаються особі, яка набуває сам актив.

Тобто згідно із Законом № 2074–ІХ передбачається зворотний вищезазначеному правовий зв'язок, за якого забезпечуються не права на віртуальний актив (у тому числі права доступу чи розпорядження), а за допомогою останнього «забезпечуються» майнові права на інші об'єкти цивільних прав, які одночасно є об'єктами забезпечення самого віртуального активу. У зв'язку з цим, формулювання ч. 5 ст. 4 Закону є недосконалим з погляду юридичної техніки та суперечливим.

Слушні критичні зауваження щодо класифікації віртуальних активів на забезпечені та незабезпечені висловлювали Н. О. Патачиц та Н. Ю. Філатова-Білоус, які обґрунтовано вважають, що такий підхід фактично нівелює їхню вартість і самостійну цінність. На думку дослідників, забезпечені віртуальні активи визначені таким чином, що розпорядження ними означає розпорядження тим об'єктом, який вони посвідчують, а отже, не зрозуміло, чи є такі віртуальні активи самостійним об'єктом цивільних прав взагалі, а також як визначається вартість таких об'єктів. Стосовно незабезпечених віртуальних активів, які не посвідчують жодних майнових прав, зазначається, що такі активи фактично не мають економічної вартості, що нівелює саму сутність криптовалют і токенів, які а priori мають певну економічну цінність і часто — дуже високу [14, с. 72]. Водночас деякі дефініції токенів як цифрових фінансових активів (а отже — таких, що можуть розумітися як «забезпечені») прямо вказують на їхню самостійну цінність, навіть коли посвідчують отримання певних дивідендів у майбутньому. Так, Т. В. Яцик резюмує, що «токен — це цифровий актив, боргове зобов'язання, цифрова розписка або гарантія», пов'язана із отриманням (набуттям) у майбутньому певної економічної (фінансової) вигоди, що надаються інвесторові творцями токенів (ІСО), означаючи та доводячи залученість користувача в рамках відповідного проекту [15, с. 298].

Зрозуміти початково закладений у нього зміст та загалом логіку розподілу віртуальних активів на забезпечені та незабезпечені дозволяє звернення до Дорожньої карти 2020, розробленої Міністерством цифрової трансформації України. Останні в цьому документі розглядаються як криптоактив (незабезпечений токен), що означає віртуальний актив, призначений для обміну на інші подібні активи та/або гроші (інше майно), не надаючи володільцю прав вимоги на об'єкти цивільних прав, що належать на основі права власності емітенту віртуального активу (за умови, що він існує), чи третім особам. У свою чергу, забезпеченим віртуальним активом (токеном) є віртуальний актив, що застосовується з метою обміну на інші віртуальні активи чи грошові кошти, та надає таке право вимоги стосовно емітента чи третіх осіб [2].

До забезпечених токенів документ відносить токенизовані матеріальні активи, ігрові активи, бонуси лояльності тощо, що торгуються та передаються; USDT, USDC та інші стейблкоїни, що забезпечені грошима та мають емітента; Binance token, Huobi token та інші токени, що посвідчують права вимоги зобов'язань емітента, а до незабезпечених, зокрема, — BTC, ETH та інші протокольні криптоактиви, DAI, BitUSD та інші стейблкоїни без емітента, CryptoKitties, Decentraland та інші Collectible and Non-fungible Tokens без емітента тощо [2].

Втім, щодо віднесення ігрових активів до забезпечених можливо висловити зауваження. Так, А. С. Овчаренко, виділяючи серед віртуальних активів самостійну категорію віртуальних товарів, визначає, що останні є нематеріальними об'єктами, що придбаваються користувачами соцмереж та онлайн-ігор (мова про внутрішні ігрові «айтеми» – зброю, спорядження, інші елементи геймплею чи ігрового світу), у зв'язку з чим не володіють класичною матеріальною цінністю та незабезпечені іншими, насамперед, реальними активами. Такі активи є, за своєю природою, неконвертованими, оскільки існують та застосовуються лише в рамках мережевих доменів [16, с. 102].

Іншою проблемою, уже законодавчого характеру, є зауваження до тексту тоді ще доопрацьованого Законопроекту № 3637 від 11 червня 2020 р. (який на різних етапах свого проходження не рідко піддавався критиці [17, с. 254]), прийнятого надалі як Закон № 2074–ІХ, висловлене в довідці до цього Законопроекту НКЦПФР. Комісія звернула увагу на те, що формулювання, згідно з яким «забезпечені віртуальні активи посвідчують майнові або немайнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав» (у чинній редакції ч. 3 ст. 4 Закону № 2074–ІХ норма є аналогічною, за виключенням відсилання до посвідчення також немайнових прав), дозволяє віднести забезпечені віртуальні активи, за своєю економічною сутністю, під визначення деривативного контракту [12]. Останнє дається в ч. 1 ст. 31 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», а ч. 4 статті цього Закону поруч із поіменованими типами деривативних контрактів виділяє й інші, базовим активом яких є право вимоги [18].

Таким чином, має місце неузгодженість нормативно-правового регулювання, щодо якої НКЦПФР у довідці встановлює необхідність закріплення правового режиму забезпечених віртуальних активів як деривативних контрактів й відповідно регулювання праввідносин щодо забезпечених віртуальних активів; повинно здійснюватися НКЦПФР відповідно до законодавства про ринки капіталу та організовані товарні ринки [12]. Наразі ж оборот на території України одного з видів забезпечених віртуальних активів, що забезпечений валютними цінностями (ЗВА(ВЦ) відповідно до ч. 3 ст. 5 Закону № 2074–ІХ, здійснюється в порядку, встановленому НБУ. Ця неузгодженість повинна бути усунена або шляхом внесення відповідних уточнюючих змін до Закону № 2074–ІХ, або, швидше, до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», де слід передбачити, які саме забезпечені віртуальні активи можуть виступати деривативними контрактами, а які — ні та відповідно їхній оборот може виходити за межі регулятивних та контролюючих функцій НКЦПФР.

Тому, сприймаючи вищевисловлені нами та іншими дослідниками зауваження щодо необхідності використання уніфікованих підходів до класифікації цифрових активів та потенційної небезпечності розмежування таких активів лише як забезпечених або незабезпечених, вважаємо, що норми ч.ч. 3–5 ст. 4 Закону № 2074–ІХ потребують узгодження з найбільш поширеними в міжнародних та зарубіжних правових актах (як законодавчих, так і актах «soft law») способами класифікації і, відповідно до цього, засадами правового режиму для різних видів цифрових активів. Щонайменше

ці положення нового Закону слід викласти логічно та змістовно несуперечливо, усунувши можливості для різного тлумачення і застосування, для чого в нагоді може стати цитована дорожня карта, розроблена Міністерством цифрової трансформації України, з урахуванням зауважень щодо ігрових активів, які не мають забезпечення активами реальними.

Ще більше запитань у контексті пропонованого Законом № 2074–ІХ підходу до забезпечення віртуальних активів у контексті правового зв'язку з іншими активами викликає норма ст. 7, згідно з якою розпорядження забезпеченим віртуальним активом — це розпорядження майновим правом на об'єкт забезпечення цього віртуального активу у взаємозв'язку зі ст. 8 Закону, яка поширює на оборот таких активів всі обмеження (обтяження), встановлені для об'єктів забезпечення. Звідси – відчуження фактично (хоча й опосередковано) обтяженого віртуального активу забороняється, а відповідний правочин встановлюється як нікчемний. Зокрема не зрозуміло, яким чином це буде реалізовуватись та контролюватись з процедурного та технічного погляду, оскільки слід завжди зважати на децентралізовану та легко відчужувану природу віртуальних активів.

Окремо варто розглянути положення ч. 7 ст. 4 Закону № 2074–ІХ, згідно з яким віртуальні активи не є засобом платежу на території України та не можуть бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги). Зворотний означеному підхід закріплюється у МіСА, у п. 2 преамбули до якого визнається, що використання платіжних токенів як платіжного засобу може створювати можливості для дешевших, швидших і ефективніших платежів, зокрема на транскордонній основі, за рахунок обмеження кількості посередників. П. 9 преамбули МіСА також вказує на те, що токени, які пов'язані з іншими активами, стабілізуючи свою вартість, часто націлені на те, щоб їхні власники використовували їх саме як засіб платежу для купівлі товарів та послуг і як засіб збереження вартості [19].

Сприймаючи пов'язані з цими можливостями ризику в майбутньому, МіСА, тим не менш, не забороняє використання таких токенів як засобів платежу, а йде шляхом покладення на емітентів токенів, пов'язаних з активами, більш суворих вимог, ніж до емітентів інших криптоактивів. Іншим аспектом стане необхідність внесення змін до положень ст. 5 Закону України «Про валюту і валютні операції» [20], згідно з ч. 1 якої гривня є єдиним законним платіжним засобом в Україні з урахуванням особливостей, встановлених частиною другою цієї статті, і приймається без обмежень на всій території України для проведення розрахунків, зокрема шляхом включення до вказаної ч. 2 цієї статті нового виключення із загального правила.

Додаткові аргументи стосовно визнання та використання криптовалюти як засобу платежу наводяться в науковій літературі. Так, деякі автори наголошують на:

1) зростальній тенденції у світі щодо використання криптовалют як засобу розрахунку не тільки у мережі «Інтернет», а й при придбанні найрізноманітніших товарів та послуг у звичайних магазинах;

2) тому, що дедалі більшого розповсюдження сьогодні також набувають договори, за умовами яких певні товари (роботи, послуги тощо) надаються сторонами в обмін саме на криптовалюту. При цьому невизнання криптовалюти засобом платежу ставить під сумнів можливість примусового виконання таких договорів у разі неперерахування стороною відповідної криптовалюти як еквіваленту за отриманий товар (роботу, послугу тощо);

3) як результат — збільшення толерантності до криптовалюти з боку інституційних фінансових установ сприятиме зменшенню волатильності ринку, що сприятиме збільшенню використання криптовалюти як засобу платежу [14, с. 73].

У цілому дискусійний характер питання зняття законодавчої заборони на використання віртуальних активів як засобу платежу є вартим окремого аналітичного дослідження із залученням стейкхолдерів у національному масштабі. Закон № 2074–ІХ у ч. 1 ст. 14 серед загальних принципів державного регулювання обороту віртуальних активів поруч із доцільністю, адекватністю, ефективністю, збалансованістю та передбачуваністю прямо визначає й прозорість та врахування громадської думки. Таку позицію законодавця, з огляду на природу та сучасний стан ринку цифрових активів в Україні та світі, варто не лише вітати, але й ефективно реалізувати.

Додатковим аргументом є позиція Міністерства цифрової трансформації України. У підсумковому звіті «Форсайт: віртуальні активи в Україні — 2030» йдеться про прагнення масового прийняття віртуальних активів та пов'язаних із ними продуктів у щоденне використання — криптовалюта повинна стати щоденною практикою широких верств населення, та про запровадження CBDC — цифрової валюти центрального банку (а також токенизації цінних паперів, появи приватних грошей та інструментів паралельно та рівноправно з CBDC), тобто криптогривні, яка мобілізує внутрішній капітал населення, NFT як технології для регулювання авторських прав та обігу нематеріальних активів та ін. [21]; та водночас буде забезпечуватися і гарантуватися національним банком країни, яка здійснює їх емісію [22]. Наміри легалізувати віртуальну валюту як засіб платежу та створити криптогривню висловлюються Міністерством уже тривалий час [23], та, вочевидь, відображають довгострокову стратегію цього органу центральної влади. Загалом віртуальні активи продовжують бути одним з найбільш актуальних питань цифрового порядку денного, як на внутрішньому українському рівні співпраці між НБУ (пілотний проект НБУ з вивчення можливості випуску власної цифрової валюти на базі технології блокчейн тривав ще у 2016–2018 роках [24]) та Мінцифри, так і у зовнішній політиці — у квітні 2023 року повідомлялося, що НБУ до роботи з Міжнародним валютним фондом запросив окремий блок технічної допомоги, пов'язаний із віртуальними активами та цифровими технологіями [25], що, безумовно, слід оцінити позитивно.

Тим більше, що пп. «г» п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про валюту і валютні операції» цифрові гроші Національного банку України поруч з електронними грошима, номінованими у гривні, охоплюються поняттям

гривні як національної валюти України. Відповідно до п. 2¹ ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» [26] серед функцій НБУ визначено емісію цифрових грошей НБУ, порядок їх випуску, погашення та зберігання, включно зі спеціальними вимогами до їх здійснення відповідних платіжних операцій. Ч. 4 ст. 34 цього Закону встановлює, що цифрових грошей Національного банку здійснюється виключно в безготівковій формі відповідно до Закону України «Про платіжні послуги» [27], а ч. 2 ст. 35 взагалі закріплює, що цифрові гроші Національного банку як електронна форма грошової одиниці України є законним платіжним засобом на території України, приймається фізичними і юридичними особами для проведення платіжних операцій та розрахунків виключно у випадках, передбачених законодавством України. А. І. Шкляр відзначає, що якщо центральні банки зможуть подолати технічні труднощі, CBDC зможе забезпечити швидші та дешевші міжнародні грошові перекази та покращити доступ до легальних платіжних засобів у країнах, де пропозиція готівки скорочується, а також надати державі додатковий інструмент для контролю за незаконною діяльністю [28, с. 136].

Крім цього, ініціативи щодо випуску CBDC, актуальність запровадження якої переважно обумовлюється поступовими тенденціями цифровізації економіки, а також появою децентралізованих криптовалют, які створили конкуренцію банківським системам, у майбутньому сприятимуть поступовому звуженню банківської системи на рівні Центральних банків, дозволяючи фізичним особам та суб'єктам господарювання зберігати вклади безпосередньо на рахунках Центральних банків; підвищенню довіри суб'єктів господарювання та фізичних осіб до фінансової системи; а також посиленню фінансової стабільності економіки (як у межах окремої країни, так і на світовому рівні) [29, с. 99]. Але при забороні чи обмеженні використання цифрових активів як засобів платежу цього досягти та забезпечити ефективне використання «криптогривні», зрозуміло, не вдасться.

Таким чином, високо оцінюючи факт прийняття Закону № 2074–IX та пов'язані з ним очікувані законодавчі та правозастосовні зрушення у сфері правової регламентації обігу та ринку цифрових активів в Україні, вважаємо, що аналізований засадничий Закон потребує суттєвого доопрацювання та внесення змін наступними актами ще до набрання ним чинності у кількох взаємопов'язаних площинах.

По-перше, сприйняту у Законі парадигму до диференціації (або класифікації) забезпечених та незабезпечених віртуальних активів слід скоригувати в один з двох способів:

1) або через зміну нормативних формулювань у частині «посвідчення майнових прав, зокрема прав вимоги на інші об'єкти цивільних прав» забезпеченими віртуальними активами на посилання щодо стабілізації вартості таких активів через відсилання до інших активів або цінностей (фізичних валют, золота тощо), у світлі чого виокремлення віртуальних активів, забезпечених валютними цінностями (ЗВА(ВЦ)) та фінансовими інструментами (ЗВА(ФІ)) може бути збережено за своєю суттю (особливо беручи до уваги небажання українського законодавця закріплювати та оперувати на

нормативному рівні поняттям криптовалют [5, с. 182] і відповідно криптоактивами);

2) або шляхом повної зміни, прийнятої у Законі № 2074–ІХ «таксономії» віртуальних активів за прикладом МіСА (засновуючись на криптоактивах та їхніх різновидах залежно від використання інших активів для стабілізації вартості, проте із розширенням обсягу регулювання іншими видами цифрових активів, зокрема тих, що не базуються на DLT чи подібних технологіях, що навіть введе український закон до «авангарду» нормативного регулювання на європейському континенті) чи з урахуванням досвіду держав-членів ЄС у цьому світлі. При цьому поділ цифрових активів варто здійснювати залежно від їх технологічного виникнення та поширення й економічної природи використання, способів стабілізації вартості чи відсутності її такої, але не на основі забезпеченості чи незабезпеченості як це має місце у Законі № 2074–ІХ наразі.

Другий з означених підходів вважаємо більш перспективним, як у світлі адаптації українського законодавства до права ЄС, так і з огляду на потребу в ефективному та відповідному ринковим реаліям регулюванні класифікації віртуальних активів та диференціації їхніх правових режимів відповідно. Ця теза неодноразово висловлювалась іншими українськими дослідниками, аналітиками та представниками бізнесу.

Тут погоджуємось із О. Кремінським, який критикує введення в законодавство нових термінів, багато в чому відмінних від європейських, що здійснюється, виключаючи із законодавчого обороту сам термін «віртуальна валюта (криптовалюта)». Автор підкреслює хибність такого підходу, що не лише порушує принцип *entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem* («сутності не потрібно примножувати», що відомий також як максима класичної логіки — «бритава Оккама» — доповнення наше), але й суперечить загальнодержавному вектору розвитку сфери цифрових активів в Україні, який фактично уже було обрано на державному рівні у зв'язку з взятим нашою державою курсом на інтеграцію в ЄС. А отже, «потрібне із самого початку унормування віртуальної валюти адаптувати його до конвенційного законодавства ЄС, щоб у майбутньому не довелося «новостворене» законодавство знов гармонізувати до європейських стандартів» [9, с. 1006]. Сприйняття цього напрямку є виправданим і з зору погляду юридичної техніки — доцільніше втілити у вітчизняне законодавче регулювання «нову» та взаємоузгоджену систему типізації віртуальних активів, ніж постійно вносити коригуючі зміни в нині закріпленій на рівні Закону № 2074–ІХ поділ на забезпечені та незабезпечені віртуальні активи.

Важливість збереження та розвитку ринку віртуальних активів, пов'язаних із фінансовими інструментами, варто згадати окремо. На цьому наголошується і в підсумковому звіті «Форсайт: віртуальні активи в Україні — 2030», підготовленому за підтримки Міністерства цифрової трансформації України, де серед умов розвитку екосистеми віртуальних активів в Україні наводиться взаємодія із традиційним фінансовим сектором шляхом інтеграції віртуальних активів із традиційним фінансовим сектором, зокрема: створення шлюзів з фіатними грошима, запровадження техноло-

гій блокчейну в банківський сектор, цифровізація фінансового ринку, спрощення виходу на фінансовий ринок надавачів послуг із галузі віртуальних активів. Ефективність укладання ф'ючерсного контракту на основі віртуальних активів досліджувалася Є. І. Невмержицьким та М. С. Єщенко. Виходячи з того, що такий контракт має бути виконаний автоматично та без нагляду третьої сторони, автори на прикладі криптовалюти Ether (ETH) встановили її здатність до розв'язання цієї проблеми, — це стало можливим завдяки використанню технології блокчейн, що лежить в основі ETH, і умов ф'ючерсу, що перевіряються програмно та виконуються автоматично, в рамках смарт-контракту, по факту вдалої перевірки на досягнення умови в зовнішньому світі щодо такого контракту [30, с. 115–116].

На сьогодні п. 3 Прикінцевих та перехідних положень Закону № 2074–ІХ вносяться лише декілька доповнень регуляторного характеру до окремих актів. Вважаємо, що таких змін недостатньо для повноцінного запровадження віртуальних активів як фінансових інструментів у межах наявного профільного регулювання. Сумнівно, що це завдання може бути виконано і шляхом прийняття низки підзаконних нормативних актів.

По-друге, вказана зміна повинна полягати не лише в дефінітивному аспекті, але й у якісному розширенні й диференціації вимог до здійснення операцій з цифровими активами, залежно від їхнього виду і, таким чином, фінансової природи. Це стосується як вимог для проведення авторизації суб'єктів підприємницької діяльності у сфері віртуальних активів, так і їхнього подальшого функціонування — здійснення постійної ефективної комунікації з кінцевими споживачами та правил підзвітності, встановлених новим Законом органам контролю та нагляду.

По-третє, поруч із цим потрібно чітко розмежувати емітентів цифрових активів та постачальників послуг, пов'язаних з їхнім обігом, встановити їхній відмінний правовий статус та вимоги до надання органами контролю дозволів для ведення відповідних видів підприємницької діяльності. Додатково потрібно розглянути можливість правової та адміністративно-організаційної імплементації засад і способів захисту прав власників віртуальних активів до національної системи захисту прав споживачів, що здійснюється на рівні ґрунтового в цьому питанні європейського Регламенту (MiCA).

Список використаних джерел

1. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 р. № 2074–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/sK-Cw>.
2. Віртуальні активи в Україні. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL: <https://t.ly/qG31L>.
3. Кобильнік Д. А., Никонова М. Р. Особливості використання віртуальних активів: фінансово-правовий аспект. *Публічне право*. 2022. № 4 (48). С. 117–125. <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-48-13>.
4. Грицай С. О. Правовий режим віртуальних активів в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Вип. 2. С. 65–68.
5. Новицький В. Я., Фица В. М. Становлення та розвиток правового регулювання обігу віртуальних активів. *Інформація і право*. 2021.

- № 4(39). С. 179–186. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.4\(39\).249302](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.4(39).249302).
6. Цифрова економіка як ключовий тренд розвитку постіндустріального суспільства / за заг. ред. Н. М. Пантелеєвої, С. Ю. Колодія, М. А. Ребрика. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 299 с.
 7. Blockchain Laws and Regulations 2020. *Global Legal Insights*. URL: <https://t.ly/rfYXl>.
 8. Blandin A., Cloots A., Hussain H. Global Cryptoasset Regulatory Landscape Study. *Cambridge Centre for Alternative Finance*. 2019. № 23. 122 p.
 9. Кремінський О. Правовий режим віртуальної валюти (криптовалюти) в Україні. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2020. Vol. 6, No 4. С. 1001–1009. <http://dx.doi.org/10.22178/pos.57-2>.
 10. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 р. № 361–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/3X2cR>.
 11. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку. Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1063/2011. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1063/2011>.
 12. Довідка Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку щодо проекту Закону України «Про віртуальні активи» (реєстр. № 3637 від 11.06.2020 р.), внесеного на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України Жмеренецьким О. С., Василівим І. В., Потураєвим М. Р. та ін. *Урядовий портал*. URL: <https://t.ly/uNS-T>.
 13. Hrachov A. A few words about secured virtual assets (07.04.2023). *European Business Association*. URL: <https://t.ly/olDIA>.
 14. Патачиц Н. О., Філатова-Білоус Н. Ю. Перспективи визначення правового режиму криптовалюти у вітчизняному цивільному законодавстві з урахування досвіду зарубіжних країн. *Форум права*. 2021. № 67(2). С. 62–77. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4650279>.
 15. Яцик Т. В. Поняття крипто-активу у системі фінансового обліку. *Young Scientist*. 2019. № 2 (66). С. 295–298. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-64>.
 16. Овчаренко А. С. Віртуальні активи як об'єкти фінансового моніторингу. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2020. № 3. С. 98–103. <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-3-14>.
 17. Панфілов О. Є., Сідор М. І. Правове регулювання віртуальних активів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 253–255. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-9/61>.
 18. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки. Закон України від 23.02.2006 р. № 3480–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/X4EY5>.
 19. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending

- Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. *EUR-Lex*. URL: <https://t.ly/cB144>.
20. Про валюту і валютні операції. Закон України від 21.06.2018 р. № 2473–VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/jmhch>.
 21. Форсайт «Віртуальні активи в Україні — 2030». Підсумковий звіт. *Virtual Assets 2030*. URL: <https://t.ly/sVGTv>.
 22. Ward O., Rochemont S. Understanding Central Bank Digital Currencies (CBDC). An addendum to «A Cashless Society — Benefits, Risks and Issues (Interim paper)» (March 2019). *Institute and Faculty of Actuaries*. URL: <https://t.ly/sD1L7>.
 23. Мінцифри: «В Україні можна буде легально розраховуватись криптовалютами» (06.08.2021; 08:17). *МінфінМедіа*. URL: <https://t.ly/KW0IR>.
 24. Національний банк продовжить вивчати можливість випуску власної цифрової валюти — е-гривні (04.06.2019; 18:07). *Національний банк України*. URL: <https://t.ly/zdz2g>.
 25. НБУ запросив техдопомогу МВФ щодо віртуальних активів (17.04.2023; 13:41). *Фінансовий клуб*. URL: <https://t.ly/IYVpW>.
 26. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999 р. № 679–XIV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/HDLMG>.
 27. Про платіжні послуги. Закон України від 30.06.2021 р. № 1591–IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/Gw0Fo>.
 28. Shkliar A. I. The Phenomenon of Central Banks' Digital Currencies (CBDC): *Key Attributes and Implementation Perspectives*. *Ukrainian Society*. 2020. № 1 (72). P. 123–137. <https://doi.org/10.15407/socium2020.01.123>.
 29. Гудіма Т. С., Устименко В. А. Цифрова валюта центрального банку: економіко-правова характеристика. *Правові горизонти / Legal Horizons*. 2019. Вип. 19 (32). С. 94–100. *SumDU Repository*. URL: <https://t.ly/iZ5AR>.
 30. Невмержицький Є. І., Єщенко М. С. Технологічна характеристика ф'ючерсів на віртуальних активах. *Наукові записки НАУКМА. Комп'ютерні науки*. 2021. Том 4. С. 113–116. <https://doi.org/10.18523/2617-3808.2021.4.113-116>.

Надійшла до редакції 07.12.2023
Рекомендовано до друку 20.12.2023

Vitalii BATSUTSA

(Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law)

Current State And Prospects Of Legal Regulation Of The Digital Assets Turnover In Ukraine

The purpose of the study is to establish the problematic and/or debatable aspects of the Law of Ukraine «On Virtual Assets», which in the future are intended to form the legal basis of the circulation of virtual assets, as well as to provide proposals for their solution / improvement of the national legislation of digital assets in general. Research

methods. Research methods: The work was carried out using general scientific and special jurisprudential methods of scientific knowledge. Results. The principles and methods of legislative regulation of the circulation of digital assets at the current stage have been established, with the directions in which such regulation is mainly carried out (anti-money laundering, financing of terrorism; taxation of transactions with virtual assets; determination of the legal regime of virtual assets as an object of civil rights; provision of financial services, etc.). The place and significance of the new Law of Ukraine «On Virtual Assets» is defined, its paradigmatic provisions and approaches are described. A separate place in the scientific article holds the analysis of the categorization of digital assets carried out by the Law and accepted in foreign countries, proposals for improving national legislation in this and related aspects are provided. Criticism of the new Law was made from the standpoint of the imperfection of its fundamental categories and the legal technique used in its text. Conclusions. It is summarized that despite the general approval of the adoption of the Law of Ukraine «On Virtual Assets», it needs significant revision, in particular and, first of all, in relation to: changing the paradigm adopted in the Law to differentiate secured and unsecured virtual assets or by changing the regulatory wording in the part of «certificate of property rights, in particular, rights of claim to other objects of civil rights» secured by virtual assets to the reference to the stabilization of the value of such assets through reference to other assets or values (fiat currencies, gold, etc., or by completely changing the «taxonomy» of virtual assets adopted in the Law, following the example of MiCA or taking into account the experience of the EU member states in this light; the need to qualitatively expand and delineate the requirements for conducting transactions with digital assets, depending on their type and, thus, their financial nature; improving the principles of activity and delineating the issuers of digital assets and service providers, related to their circulation, establishment of their distinct legal status and requirements for the granting of permits by the controlling authorities for the conduct of relevant types of business activity.

Keywords: *blockchain, digital assets, digital asset service providers, electronic money tokens, digital asset turnover, virtual currency.*